

Quislings liv frem til sviket

LITTERATUR

Hans Fredrik Dahl:
VIDKUN QUISLING:
LIV OG LÆRE
Bind 1: En fører blir til.
Aschehoug

Anmeldt av
NILS JOHAN RINGDAL

Ingen person har øvet større skade mot nasjonen Norge enn Vidkun Quisling. Både den ytre rolle han spilte og hans indre drivkrefter fortjener derfor stor oppmerksomhet. Nå foreligger et mursteinstykt førstebind av en biografi som pretenderer å si «alt» om denne mannen. Er dette mulig? Eller har biografien blitt smittet av Quislings stormannsgalskap?

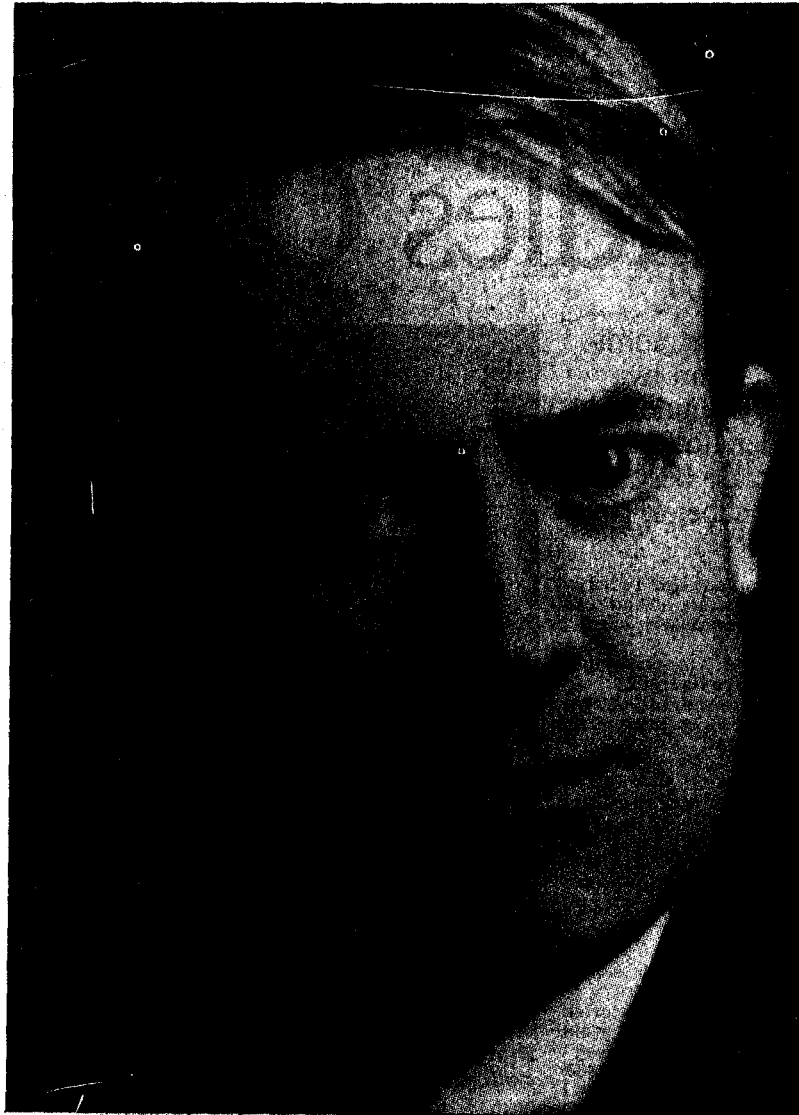
Som idrettsprestasjon betraktet er denne bok av høyeste vanskelighetsgrad og utførelse. Hans Fredrik Dahl har ingen problemer med å få leserne til å gi seg hen i leseglede, hans egen fascinasjon lyser gjennom teksten. Men Dahl er historisk, filosofisk og psykologisk skolert, hans mål er å beskrive tiden, forklare myten og forstå mannen – uttømmende. Dahl har gjennomgått tilnærmet alt stoff som er relevant og tilgjengelig, han har sett dokumenter i privat og i offentlig eie, arkivalia fra Norge, Tyskland, Sveits og Italia. Men først i neste bind av biografien vil de kilder Dahl kjenner fra Tyskland, for alvor gjennomsyre fremstillingen.

Broren nærmest

Vidkun Quisling var en taus mann som meddelte seg personlig til ytterst få. Han så sjelden folk i øynene, og var dis med alle. Broren Jørgen sto ham sannsynligvis nærmest. Men den årelange korrespondansen mellom brødrene har nok gått tapt for ettertiden. Heller ikke i denne boken får vi derfor muligheten til å la leserne høre Quislings egen stemme særlig ofte, annet enn gjennom hans skrifter og taler. Noen notisbøker – samt dagbøker og materiale fra familjene Quisling og Prydz – gjør likevel at vi får komme så nær mannen som hans nærmeste gjorde mens han levde.

Påvirket av mor

Alle tidligere biografier har interessert seg for Jon Quisling, far til Vidkun, som var en konservativ teolog med stor interesse for «Engle-ånderne». Ikke rart at «Norges fremste satanolog» måtte få et utyske til sønn, har man ment. Dahl hevder at både englestudier og spiritisme var tidstypisk

rik Dahl. Sladderer gikk, folk trodde han levde med dem begge. Mannen selv registrerte knapt dette. For Vidkun Quisling var en verdensmann, og følte seg både i smått og stort hevet over de normer som gjaldt for vanlige dødelige.

”Følte seg hevet over de normer som gjaldt for vanlige dødelige”

«Noen dager før jul 1929 steg en høy, kraftig bygget mann i pels med russisk lue av Stockholmstogget sammen med sin hustru.» Dahl velger å begynne å neste opp Quislings livshistorie idet Quisling kommer hjem etter årelang utlendinghet. Han var 42 år, og en moden mann. Han hadde sitt eget filosofiske system, universismen, som Dahl er den første til å redegjøre utførlig for. Quisling hadde også sitt eget politiske program for «samling» av Norge. Endelig bragte

én ble de slått opp på førstesiden i Tidens Tegn. Siden kom de i bokform. Artiklene stråler av intim kjennskap til sovjetstaten, av skepsis til utviklingen der og i den internasjonale arbeiderbevegelse – samt av rasebiologi.

Mannen fra mørket

Med ett var Quisling en av landets mest omtalte menn. Og all plutselig berømmelse virker myteproduserende. Nå tiltrakk han seg rykter som fluepapir. Hvem var denne ukjente mann med det kunstig fornorskede navnet? «Han er mannen fra mørket,» het det i Dagbladet. Han står i familieforbindelse med de kontrarevolusjonære kretser i Sovjet-Unionen, så man i Arbeiderpartiet. Da en skjegget utlending ble observert i Moss i 1930, erklærte Tidens Tegn at det var revolusjonslederen Trotskij som «skulle i høytidelig audiens til kaptein Quisling».

Kontroversiell

I mai 1931 kom Quisling med i norgeshistoriens eneste bondepartiregler. Han ble snart den

Våren 1933 ble partiet Nasjonal Samling stiftet. Partidannelsen var selv et brudd med Quislings idéer. Han var universalist, ikke partikularist, og hadde håpet på forsoning på tvers av partigrensene. Og så endte han selv som leder for et parti. Det ble nederlag ved stortingsvalget samme høst. Kommunevalget året etter gikk heller ikke slik hans folk hadde ventet. I prosessen som fulgte partidannelsen, tok partiet mer og mer makten og reiste egne krav. Dahl redegjør i stor detalj for «bevegelsen», som de selv foretrakk å kalle seg. Her er mange store temaer: hird og riksting, uniformer, hilsener og symbolbruk, italiensk, tysk og russisk påvirkning.

Ingen fører?

NS inneholdt en ungdommelig, mer sosialistisk venstrefløy og en borgerlig høyrefløy. Fortsatt er det mye ukjent stoff å legge frem om alt dette. Men hører det med i denne boken? Jeg registrerer forbausert at det går med Dahl som det har gått med tidligere biografier. Partistridighetene over-

fulgte nå splittelser, eksklusjoner og utmeldelser. Som politisk leder var Quisling snart et konkurbob, nasjonalt som internasjonalt.

Privat hadde ekteparet Quisling økonomiske problemer. Familieformuen var i ferd med å smuldre hen, maleriene fra Russland ga små inntekter og var for det meste kopier, viste det seg. Også en autentisk Frans Hals ble de berøvet profitten på, for jødiske kunsthandlere i New York og Nederland kunne bevise at det ikke var en Rembrandt!

Liten tiltro

Tyskerne hadde på denne tiden liten sans for Quisling og hans norske promilleparti. Da Leni Riefenstahls olympiafilm hadde premiere i Oslo i 1936, ble den «marxistiske» regjeringen invitert, ikke føreren Quisling. Om vi skal tro Dahl, var det nok så tilfeldig at Quisling reiste til Tyskland i juni 1939. Igjen trengtes gode hjelpere. En rekke mennesker som hadde tro på ham, samlet seg nå som etter en felles plan i Berlin: en avstandsførelset kvinne, en businessmann som krigstruslene drev til å satse på NS, og en ung tysk karrierepolitiker som var Norges-entusiast. Slik oppnådde Quisling kontakt med Rosenberg – og menn i tysk etterretning. Om han forsto at det var slike karer han gjorde seg til venns med, vet man ikke, sier Dahl.

I mellomtiden samlet verdenskrigens tordenskyer seg. Også i Norge ble det klart at man til slutt måtte velge side. Både Koht, Mowinckel og Hambro, de toneangivende menn i tre partier, bestemte seg for å lande på Storbritannias side, men forsøkte å forhindre at Tyskland fikk rede på dobbeltspillet. Quisling var som de i prinsippet nøytralist. Men han holdt med tyskerne, enda de avviste ham. I brede kretser var det folk som tenkte slik, men tyskvennlighetens omfang før krigen har aldri vært undersøkt, fastslår Hans Fredrik Dahl med ettertrykk.

Vidkun Quisling skulle imidlertid tre inn i annen verdenskrig som en mer bevisst aktør enn noen representant for det offisielle Norge. I desember 1939 fikk han direkte kontakt med Hitler. Da, først da, skulle Quisling gjøre det han selv alltid hadde anklaget sosialistene for: fordrekt virksomhet med utenlandske penger. Betegnelsen «landsforræder» ligger alt på tungen spissen. Men forfatteren slutter sitt førstebind høsten 1939, og har ikke tatt begrepet i bruk. Foreløbig.

brødrene har nok gått tapt for ettertiden. Heller ikke i denne boken får vi derfor muligheten til å la leserne høre Quislings egen stemme særlig ofte, annet enn gjennom hans skrifter og taler. Noen notisbøker — samt dagbøker og materiale fra familjene Quisling og Prydz — gjør likevel at vi får komme så nær mannen som hans nærmeste gjorde mens han levde.

Påvirket av mor

Alle tidligere biografier har interessert seg for Jon Quisling, far til Vidkun, som var en konservativ teolog med stor interesse for «Engle-Ånderne». Ikke rart at «Norges fremste satanolog» måtte få et utskje til sønn, har man ment. Dahl hevder at både englestudier og spiritisme var tidstypisk. Han trekker moren, Anna Quisling, sterkere inn i bildet, og fremhever betydningen av lesning og musikk i hjemmet like mye som de trange daler og dype vann vi kjenner fra mer romantiserende Quisling-portretter.

Også Hans Fredrik Dahl er opptatt av at den unge mann var stormbevaget. Historieinteresserte ham nesten like mye som algebra, får vi vite. Gutten var dessuten en naturlig leder i kameratflokken tross sin taushet. Han var moralsk «som en Jesus» og tilbakeholdende overfor pikene. Etter artium ble han offiser, og fikk beste hovedkarakter i Krigsskolen historie siden 1818.

Siden ble han Fridtjof Nansens nærmeste i arbeidet for flyktninger i Ukraina og Sør-Russland, og drev som forretningsmann i trelast i Leninograd. Som norsk diplomat bestyrte han sogar en tid engelskmennenes affærer.

Reddet gatepike

Han skaffet seg på denne tiden hele to russiske hustruer. Den ene, «Asja», var en gatepike han stortrinnet hadde reddet. Det var «den eneste genuint menneskekjærlige handling i mitt liv», påsto han siden ettertenksomt. Hans andre hustru, Maria, var den store, store kjærligheten, mener Hans Fred-

«Lad seg henvet over de normer som gjaldt for vanlige dødelige»

«Noen dager før jul 1929 steg en høy, kraftig bygget mann i pels med russisk lue av Stockholmstøget sammen med sin hustru.» Dahl velger å begynne i neste opp Quislings livshistorie idet Quisling kommer hjem etter årelang utlendighet. Han var 42 år, og en moden mann. Han hadde sitt eget filosofiske system, universalismen, som Dahl er den første til å redegjøre utførlig for. Quisling hadde også sitt eget politiske program for «samling» av Norge. Endelig bragte han med seg en mengde russisk-kjøpte antikviteter, kandelabre, veggtepper og en mengde malerier av gamle mestere. Med alt dette hadde han tenkt å finansiere sin videre karriere.

Gode hjelpere

Det er noe askeladdigende ved Quisling i årene etterat han kom hjem til Norge. Hans Fredrik Dahl forklarer delvis hans plutselige suksess med de mange gode hjelpere. Formann i fanklubben var forretningsmannen Fredrik Prydz, som hadde et utall kontakter innen norsk overklasse og embedsverk. I en krets dominert av unge advokater og offiserer ble han snart leder. «Nordisk Folkereisning» het Quislingklubben.

En annen og «indre» faktor var ifølge Dahl like viktig. Vidkun Quisling følte seg med ett «voksen» fordi tre menn som alle hadde vært farsfigurer for ham, døde omtrent samtidig: Hans far prost, hans general, og hans «gudfar» Fridtjof Nansen. Avisen Tidens Tegn var kanskje landets ledende, og etter Nansens død fikk Vidkun Quisling der uttrykke sine følelser over en hel førsteside. Slik fremsto han som Nansens arvtager. Enda større furore vakte 13 store artikler under overskriften «Russland og vi». En etter

ket

Med ett var Quisling en av landets mest omtalte menn. Og all plutselig berømmelse virker myteproduserende. Nå tiltrakk han seg rykter som fluepapir. Hvem var denne ukjente mann med det kunstig fornorskede navnet? «Han er mannen fra mørket», het det i Dagbladet. Han står i familieforbindelse med de kontrarevolusjonære kretser i Sovjet-Unionen, sa man i Arbeiderpartiet. Da en skjegget utlending ble observert i Moss i 1930, erklærte Tidens Tegn at det var revolusjonslederen Trotskij som «skulle i høytidelig audiens til kaptein Quisling».

Kontroversiell

I mai 1931 kom Quisling med i norgeshistoriens eneste bondepartiregjeri. Han ble snart den mest kontroversielle forsvaraminister i vår historie. Arbeiderpressen hadde ansvar for det, Hans Fredrik Dahl forklarer oss med kjennermine hvordan avis-ander avles og dyrkes. Til slutt gikk Quisling til motangrep på Stortinget. Norske arbeiderledere mottar penger og politiske råd fra Moskva, sa han. Utspillet gjorde ham upopulær i stortingskretser, der han ble oppfattet som hevn-gjerrig. Ute i samfunnet hadde man mer sans for innholdet i det han sa.

«Fikk høre at han var den eneste mannen i landet»

Dermed vokste hans stjerne. «Jeg kan ikke tilbakeholde min begeistring», skrev Johan Bojer. I det ene beundrerbrev etter det annet fikk Quisling nå høre at han var den eneste mann i landet. På denne tiden fikk nazismen sitt gjennombrudd i Tyskland. I Norge må Vidkun Quisling ha følt seg som landets håp og nasjonens redningsmann. Han var ikke alene i sin vurdering: En dag ble hans biografi slått opp over fem spalter på forsiden av Tidens Tegn.

valget samme høst. Kommunestyret året etter gikk heller ikke slik hans folk hadde ventet. I prosessen som fulgte partiindividen, tok partiet mer og mer makten og reiste egne krav. Dahl redegjør i stor detalj for «bevegelsen», som de selv foretrakk å kalle seg. Her er mange store temaer: hird og riksting, uniformer, hilser og symbolbruk, italiensk, tysk og russisk påvirkning.

Ingen fører?

NS inneholdt en ungdommelig, mer sosialistisk venstrefløy og en borgerlig høyrefløy. Fortsatt er det mye ukjent stoff å legge frem om alt dette. Men hører det med i denne boken? Jeg registrerer forbausert at det går med Dahl som det har gått med tidligere biografier. Partistridighetene overveider og lar en tid mannen Quisling gli ut av fremstillingen. Førerkultusen tematiseres, men strukturerer ikke boken. Kanskje skyldes dette at Quisling ikke var noen virkelig fører?

«Forfatteren beholder sin faglige distanse»

Hans tilhengere trodde det, det er så. Quisling selv holdt distanse og tok aldri en tår på rommet eller en avslappet småprat med sine medarbeidere. En kvinnelig stemmepedagog lærte ham å bli en bedre tåler. På møter var han fryktløs. Skjellsord og trusler fra motstandere skremte ikke. De nederlag han opplevde, produserte derfor soldaritet hos tilhengerne: «Like ned i sine personlige egenskaper legerpersonliggjorde han den fvetydige rolle av offerheit, av den forfulgte uskyld, mannen som var sterk og sårbar på én gang.»

Ved stortingsvalget i 1936 gikk partiet NS tilbake. Kanskje hadde det sammenheng med at avlensene fikk det til at Quisling i Amlil hadde sagt at «hodene skal rulle om NS får makten». Uansett

neytrallist. Men han holdt med tyskerne, enda de avviste ham. I brede kretser var det folk som tenkte slik, men tyskvennlighetens omfang før krigen har aldri vært undersøkt, fastslår Hans Fredrik Dahl med ettertrykk.

Vidkun Quisling skulle imidlertid tre inn i annen verdenskrig som en mer bevisst aktør enn noen representant for det offisielle Norge. I desember 1939 fikk han direkte kontakt med Hitler. Da, først da, skulle Quisling gjøre det han selv alltid hadde anklaget sosialistene for: fordekt virksomhet med utenlandske penger. Betegnelsen «landsforræder» ligger alt på tungespiissen. Men forfatteren slutter sitt førstebind høsten 1939, og har ikke tatt begrepet i bruk. Foreløbig.

Nærkamp med kilder

All historiskrivning nærkamp med kilder. Biografier får denne kampen gjerne en psykologisk tilleggsdimensjon av innlevelse eller beundring for den man skriver om. Den som bare føler verne, har hverken tmodighet eller fantasi til å stille de mange nødvendige spørsmål. Biografien produserer derfor i seg selv et problemfylt behov for identifikasjon.

Hans Fredrik Dahl har interessert seg for Vidkun Quisling halve livet, og hatt ham som intellektuell hovedinteresse i nærmere ti år. Hans bokprosjekt endte ikke i form av stormannsgalskap å la Quisling; forfatteren beholder sin faglige distanse, og har læst genredimmaet på best tenkelig vis. Det forklarende perspektiv han anlegger på mannen og tiden, er ikke Quislings eget. Boken blir derfor intet selvforvarsskrift. Det er anarere som om vi får se Vidkun Quisling med en slags forvredt-klok lillebror å syne.

En ouverture

Første bind av Hans Fredrik Dahls biografi er en ouverture. Det slutter i græssende spenning foran det svik vi vet vil komme. Som en unge venter på neste bind.